

ویژگی‌های حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

ایلیا فاطمه^۱، مرضیه مکاری امیری^۲

چکیده

تشکیل حکومت عدالت‌محور مبتنی بر توحید، هدف مهم همه انبیا و اولیای الهی در طول تاریخ بوده است. طبق روایات تحقق چنین حکومتی وعده الهی بوده و تخلف ناپذیر است؛ چرا که قرآن کریم وعده‌های الهی را صادق می‌داند؛ بنابراین تشکیل حکومت عادلانه در دنیا قطعیت دارد، اما تاکنون بشر به آن دست نیافته است. بر اساس روایات بی‌شمار فقط در حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف این وعده قابلیت اجرا پیدا می‌کند. با توجه به آگاه نبودن مسلمانان از ویژگی‌های حکومت مهدوی و وجود خرافات در مورد حوادث بعد از ظهور، تحقیق در مورد مؤلفه‌های این حکومت ضروری است. این نوشتار با هدف آگاهی دادن شخصی و عمومی با استفاده از منابع روایی اصیل به بیان ویژگی‌های حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌پردازد. نتیجه این جستجو سه ویژگی مهم رشد اخلاقی، پیشرفت علمی و رونق اقتصادی در حکومت مهدوی است.

واژگان کلیدی: امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، حکومت، عدالت، امنیت، اقتصاد.

۱. مقدمه

هدف از خلقت بشر رشد و تعالی اوست. با توجه به روابط و تعاملات اجتماعی اجتناب ناپذیر انسان تحقق این هدف بدون تشکیل حکومتی عدالت‌محور ممکن نیست؛ حکومتی که از نظر اقتصادی، اجتماعی و علمی بر اساس عدل و داد پی‌ریزی شود؛ زیرا ظلم و ستم مانع رشد و تعالی

---

۱. دانش پژوه کارشناسی تفسیر و علوم قرآن از هندوستان، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی جامعه المصطفی عجل الله تعالی فرجه الشریف العالمیه، قم، ایران.

۲. طلبه سطح چهار رشته تفسیر، مدرس گروه علمی- تربیتی مطالعات اسلامی، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه المصطفی عجل الله تعالی فرجه الشریف العالمیه، قم، ایران.

انسان‌ها می‌شود. براساس اخبار متواتر که از طرف پیامبر اسلام ﷺ و ائمه معصومین علیهم‌السلام روایت شده، انسان‌ها تنها زمانی از تمام جهات رشد می‌کنند که آخرین منجی عالم بشریت ظهور کرده و حکومتی عادلانه تشکیل دهد. آن دوران بدون تردید شکوفاترین و ارجمندترین فصل تاریخ انسانیت است. دورانی که وعده‌های الهی عملی شده و پرچم توحید و عدالت بر همه عالم سایه می‌افکند. وجود منجی در آخرالزمان از جمله مباحثی است که از ابتدای خلقت انسان مطرح بوده، چنانچه از موعود در صحیفه حضرت آدم علی‌ه‌السلام و دیگر کتب آسمانی به اسامی مختلف و متناسب با فرهنگ و زمان هر قومی نام برده شده است. در میان مسلمانان از زمان پیامبر اکرم ﷺ بحث موعود مطرح بوده است و پس از ایشان نیز امامان شیعه هر از گاهی به خصوصیات منجی آخرالزمان و ویژگی‌های حکومت ایشان اشاره می‌کردند. این بحث در غالب روایات بی‌شماری برای شیعه به یادگار مانده و منشأ تألیف کتاب‌های بسیاری درباره وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و ظهور ایشان در آخرالزمان شده و مقالات و رساله‌های بسیاری نوشته شده است. این نوشته‌ها از زمان امام عسکری علیه‌السلام شروع شده و تا عصر حاضر ادامه یافته است. برخی از این کتاب‌ها به صورت اختصاصی در مورد موضوع مهدویت نگاشته شده و تعدادی نیز بخشی از کتاب را به این موضوع اختصاص داده‌اند. طبق روایات بی‌شمار و متواتر، عصر حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف عصر حاکمیت دین و معنویت و تقواست. جرم و گناه و معصیت و تخلف ریشه‌کن می‌شود و همه مردم اهل ایمان و تقوا و امانت و صداقت خواهند شد. با توجه به وعده الهی در قرآن کریم عصر حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به یقین عصر بی‌نیازی و فراوانی نعمت‌های مادی و معنوی است و خداوند درهای برکات آسمان و زمین را به روی بندگان می‌گشاید. در روایات آمده است که قیام امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف منشأ جهانی شدن است. ارتباطات گسترده و آسان، رفاه، آسایش و امنیت برای همه بشر فراهم می‌شود. اینها شاخص‌های آن حادثه و اتفاق بزرگی است که بر اساس متون دینی رخ خواهد داد. مقاله پیش‌رو به بیان برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های این دوران طلایی در عرصه اجتماعی، علمی و اقتصادی می‌پردازد. در این مقاله تلاش می‌شود تا دورنمای کلی حکومت

مهدوی به صورت عنوان‌های محدود و ریزتری مانند اقتصاد، اجتماع و علم از نظر امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با استناد به منابع و احادیث اسلامی مطرح شود.

۲. ویژگی‌های اقتصادی حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

از شاخصه‌های یک جامعه سالم اقتصاد سالم است. اقتصاد در لغت به معنی به اندازه خرج کردن و تعادل دخل و خرج را حفظ کردن (معین، ۱۳۸۸، ۱/ ۲۶۵) و در اصطلاح به معنی نحوه زندگی برای معیشت دنیوی و شئون مادی است (حسینی دشتی، ۱۳۷۶، ۲/ ۶۱۲). بر اساس روایات متعدد در حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف جامعه از نظر اقتصادی به وضعیت مطلوبی می‌رسد و منابع عمومی به شکل عادلانه بین همه طبقات توزیع می‌شود. آبادانی شهرها و گسترش مساجد به روش خاص سامان می‌یابد و کشاورزی و دامپروری رونق می‌یابد. این ویژگی‌ها نشانگر تدوین برنامه‌ای جامع برای اقتصاد جهان است که نمونه‌هایی از این روایات ذکر می‌شود.

۱-۲. رونق کشاورزی و دامپروری

انسان‌های مؤمن بر اساس حس و وظیفه‌شناسی به انجام امور خود می‌پردازند که این روحیه با انگیزه‌بخشی بالا موجب برکت در کارهایشان می‌شود. در زمان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز «همگان بر اساس تلقی از وظایف شرعی خود به کار و تلاش می‌پردازند» (قائم‌امیری، ۱۳۸۵، ص ۵۹۰) که رونق اقتصادی را به دنبال دارد. از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده است: «باران به طور فراوان فرود می‌آید و زمین انواع گیاهان خود را می‌رویاند» (مقدسی شافعی، ۱۴۱۶، ص ۱۵۹)، «زمین گنج‌ها را برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خارج می‌کند و وی مال و سرمایه بی‌شمار بین مردم پخش می‌کند» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۱/ ۶۸). حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می‌کند: «آبها در دوران حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فراوان می‌شوند، نهرها پرآب می‌شود، زمین خوراکی‌های خود را چند برابر می‌کند و گنج‌های خود را بیرون می‌دهد» (مقدسی شافعی، ۱۴۱۶، ص ۱۴۹). خداوند برکات آسمان و زمین را در زمان امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف چنان فراوان می‌کند که بحران کمبود آب و مواد غذایی برطرف می‌شود. در روایت آمده است: «و یزرع الانسان مدا یخرج له سبعمأه مد» (مقدسی شافعی، ۱۴۱۶،

ص ۷۵۱). در عصر حاکمیت آن حضرت، انسان هر دانه زراعی که بکارد هفتصد برابر برداشت می‌کند. در روایات دیگر نیز آمده است: «آب‌ها در دولت ایشان فراوان شده و برکات از زمین خارج می‌شود» (قندوزی، ۱۴۲۲، ۳/۳۱۷). زیاد شدن باران و گیاه و درختان و میوه‌ها و سایر نعمت‌های زمینی به نحوی خواهد شد که حالت زمین در آن وقت با حالت آن در اوقات دیگر تفاوت دارد و قول خدای تعالی که «یوم تبدل الارض غیر الارض» (ابراهیم: ۴۸)، تحقق خواهد یافت. مفسران تأویل آیه را زمان ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌دانند که به علت زیادی باران و میوه‌های درختان در آن روز، زمین صورتی دیگر پیدا می‌کند.

نعمانی نیز از کعب روایت کرده است که: «حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف چنین کند که مراد تبدیل صورت زمین است در عهد آن حضرت به صورتی دیگر به دلیل کثرت عدل و باران و اشجار و گیاه و سایر برکات» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۱۴۶). از ویژگی‌های دوران حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف گسترش دام‌پروری است. علاوه بر فراوان شدن آب و رونق کشاورزی، دام و گوسفند نیز فراوان می‌شود (مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۱/۸۱). رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «پس از کشته شدن دجال، خداوند به گله‌ها برکت می‌دهد، به گونه‌ای که بچه شتری گروهی از مردم را سیر می‌کند و گوساله‌ای غذای قبیله‌ای را فراهم می‌کند و بزغاله‌ای برای سیر کردن گروهی کافی است» (تونه‌ای، ۱۳۸۹، ص ۳۱۳). از اقدامات مهم حضرت مهدی دستور به حفر آبراه‌ها و نه‌رهاست. برای نمونه در روایتی آمده است: «دستور می‌دهد که از پشت حرم امام حسین علیه السلام نه‌ری حفر کنند که کربلا را به نجف متصل کند. آنگاه پل‌هایی روی آن و آسیاب‌هایی را کنار آن نه‌ری می‌سازند. گویا با چشم خود می‌بینم که پیرمردان گندم‌ها را روی سر خود حمل کرده و در این آسیاب‌ها مجانی آرد می‌کنند. در آن زمان خانه‌های کوفه به نه‌ر کربلا (فرات) متصل می‌شود» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۲/۳۳۱).

۲-۲. آبادانی و گسترش شهرها

از ویژگی‌های اقتصادی حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آبادانی و گسترش شهرهاست. در عصر حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شهرهای وسیع و آباد و جاده‌های پهن ساخته می‌شود. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «خانه‌های کوفه به رودخانه کربلا و حیره متصل می‌شود، به طوری که که

فرد نمازگزار روز جمعه برای شرکت در نماز جمعه سوار بر مرکبی تیزرو می‌شود، ولی بدان نمی‌رسد» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۳۰/۵۲-۳۳۷؛ طوسی، بی‌تا، ص ۳۹۵). ظاهر روایت دلالت دارد بر اینکه وسعت و گسترش شهرها موجب اتصال سه شهر کوفه، کربلا و حیره شده و افزایش جمعیت مانع شرکت و حضور به موقع شخص در نماز جمعه می‌شود و گرد آمدن همه نمازگزاران در یک جا و اینکه بیش از یک نماز جمعه برگزار نمی‌شود تأکیدی بر یکی شدن این سه شهر است؛ زیرا از نظر شرعی برگزاری بیش از یک نماز جمعه در یک شهر جایز نیست. ابوبصیر از امام باقر علیه السلام نقل کرده است: «هنگامی که قائم قیام کند مساجد در عصر او دارای دیوارهای کوتاه و بدون کنگره خواهد بود، همان طور که در عصر پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله بود. او جاده‌های بزرگ و اصلی را توسعه می‌دهد و به شصت ذراع می‌رساند و تمام مساجد را که در مسیر راه قرار گیرند خراب می‌کند» (طوسی، بی‌تا، ص ۴۷۵). از این روایت استفاده می‌شود که در زمان امام چنان به آبادانی شهرها اهمیت داده می‌شود که حتی مساجد با این همه حرمت خراب می‌شوند.

۲-۳. رفاه اقتصادی در سایه توزیع عادلانه منابع عمومی

ویژگی دیگر در حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف رفاه اقتصادی و برکت عمومی است. در کنار راه‌آورد علمی و معرفتی، رفاه اقتصادی و معیشتی مردم نیز به دقت مورد توجه قرار می‌گیرد که خود از مهمترین مقدمات عدالت اجتماعی است. به فرمایش امام کاظم علیه السلام: «خداوند همه ثروت‌ها را از همه منابع درآمد) در میان مردم تقسیم کرده است و به هر کس حقه‌اش را داده است. کارگران و توده مردم و بی‌نویان و تهیدستان و هر گروهی از گروه‌های مردم اگر عدالت برقرار شده بود بی‌نیاز شده بودند» (کلینی، ۱۴۰۷، ۵۴۱/۱).

در حدیثی دیگر پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: «در امت من مهدی قیام کند و در زمان او مردم بر نعمتهایی دست می‌یابند که در هیچ زمانی دست نیافته باشند (همه) نیکوکار و بدکار، آسمان بر آنان بارد و زمین چیزی از رویدنی‌های خود را پنهان ندارد». (مجلسی، ۱۴۱۰، ۲۳۷/۵۲) در مسیر فقرزدایی، کار مردم به جایی رسد که بسیاری از مردم اعلام بی‌نیازی می‌کنند. زکات هست، ولی

کسی بدان نیاز ندارد. صدقات هست، ولی محتاج صدقه پیدا نمی‌شود. در میان جمع اعلام می‌کنند هر کس نیازی دارد برخیزد، اما احدی از جای بر نمی‌خیزد یا نوشته‌اند ممکن است فردی از جای برخیزد، حضرت آن یک نفر را نزد خزانه‌دار می‌فرستد تا هر چه می‌خواهد به او بدهد. او آنقدر سیم و زر برمی‌دارد که نمی‌تواند حمل کند، اما در راه از حریص بودن خود پشیمان می‌شود و اموال را برمی‌گرداند. خزانه‌دار نمی‌پذیرد و می‌گوید ما چیزی را که بخشیدیم دیگر نمی‌پذیریم (قندوزی، ۱۴۲۲، ص ۴۳۱؛ کورانی، ۱۴۳۰/۱، ۸۵). مفهوم گستردگی رفاه و خروج خزائن زمین و آبادانی زمین‌ها و متعاقب آن افزایش عقول و گستردگی معارف حق در زمان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نشان می‌دهد که تلاش بشر در طول سالیان برای کسب ثروت و مال‌اندوزی چه مقدار او را از هدف اصلی خلقتش بازداشته است و به همه اینها باید به چشم وسیله و نه هدف نگاه کرد. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «همه اموال جهان نزد حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف گرد آید، آنچه در دل زمین و بر روی زمین است. آنگاه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به مردمان بگوید: «بیایید و این اموال را بگیرید، اینها همان چیزهایی است که برای به دست آوردن آنها قطع رحم کردید و خویشان خود را رنجاندید، خون‌های به ناحق ریختید و مرتکب گناهان شدید، بیایید و بگیرید» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۳۲۷). یکی از مصادیق بحران اقتصادی مسئله مسکن است که گویا با آبادانی زمین در نقاط مختلف این بحران از بین خواهد رفت. در روایتی آمده است: «هنگام ظهور حضرت، خانه‌های کوفه به نهر شهر کربلا متصل می‌شود (مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۲ / ۳۳۷؛ مفید، ۱۳۷۲، ص ۳۶۲)؛ یعنی شهرها به قدری گسترش می‌یابد که برخی به هم متصل می‌شوند، بنابراین با آبادانی زمین مشکل مسکن نیز با بهترین تدابیر حضرت برطرف می‌شود.

۳. ویژگی‌های اجتماعی حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

۳-۱. اقامه عدل

عدالت به معنی دادگر بودن و انصاف داشتن (معین، ۱۳۸۸، ۳ / ۱۸۷۳) از ارکان مهم زندگی بشری و زمینه اصلی پیشرفت و تکامل انسان و جوامع بشری است که از اهداف رسالت پیامبران الهی نیز به

شمار می‌رود. رعایت حقوق اجتماعی شهروندان یکی از مطالبات اساسی متفکران از حکومت‌ها بوده و بی‌شک امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بیشترین عنایات را به رعایت حقوق انسان‌ها در مقام عمل و نظر خواهند داشت. عدالت در اصطلاح دینی به معنی استقامت بر طریق حق است با اجتناب از آنچه که در دین از آن نهی شده است (حسینی دشتی، ۱۳۷۶، ۳۹۰/۷). روایات بسیاری وجود دارد که مهمترین دستاورد امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را در زمینه برپایی عدل و داد معرفی می‌کند که در ادامه به نمونه‌هایی از آنها اشاره می‌شود. امام صادق علیه السلام فرمود: «مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف عدالت را چنانکه سرما و گرما وارد خانه می‌شود وارد خانه‌های مردمان می‌کند و دادگری او همه جا را می‌گیرد» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۶۲/۵۲).

در روایتی دیگر آمده است: «خدای بزرگ (به دست مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف) حق و عدالت را در آبادی‌ها آشکار می‌کند و حال عموم مردم را بهبود می‌بخشد» (کلینی، ۱۴۰۷، ۳۳۷/۱). همچنین امام معصوم می‌فرماید: «خداوند زمین را با عدل قائم در هنگام ظهور او زنده می‌گرداند، پس از آنکه از ستم فرمانروایان ظلم و گمراهی مرده باشد» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۵).

یکی از روش‌های نادرست حکومت‌های بشری تقسیم غیر عادلانه ثروت‌های عمومی است که موجب پیدایش فقر و فاصله طبقاتی در جامعه می‌شود. همان‌طور که در ویژگی‌های اقتصادی اشاره شد، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ثروت را به طور مساوی تقسیم کرده و به گونه‌ای فقر ریشه کن می‌کند که برای مصرف صدقه موردی نمی‌ماند. به این ترتیب زمینه بی‌عدالتی از بین رفته و عدالت بر جامعه حکم فرما می‌شود. ابوسعید خدری از رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین نقل می‌کند: «امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به عنوان دادگری عادل خروج می‌کند، صلیب را می‌شکند و مال و ثروت در میان مردم گردانده می‌شود، ولی کسی پیدا نمی‌شود که آن را قبول کند و همه بی‌نیاز می‌شوند». (شافعی، ۱۴۱۶، ص ۱۶۶-۱۷۱) امام عسگری علیه السلام در معرفی حضرت به ادریس بن اسحق بن سعد اشعری می‌فرماید: «او کسی است که زمین را پر از عدل و داد می‌کند چنانکه پر از ظلم و ستم شده است» (ابن بابویه، ۱۳۵۹، ۳۸۲/۲؛ قندوزی، ۱۴۲۲، ۳۱۷/۳). تمام زمین از عدل و داد پر

می‌شود. امام رضا علیه السلام فرمود: «چون آن حضرت خروج کند روشن شود زمین به نور پروردگار خود و گذاشته شود میزان عدل میان مردم، پس احدی ظلم نمی‌کند احدی را» (اربلی، بی تا، ۴۴۶/۳). شیخ صدوق نیز از حضرت رضا علیه السلام و آن حضرت از نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله روایت کرده است: «او زمین را پر از عدالت خواهد نمود؛ همان طور که پر از ظلم و ستم شده باشد». در همان کتاب از امام رضا علیه السلام روایت شده است: «سپس (خداوند) او را ظاهر گرداند و به وسیله او زمین را پر از عدل و داد می‌کند؛ همان طور که پر از ظلم و ستم شده باشد» (ابن بابویه، ۱۳۵۹، ۳۳۸/۲).

۳-۲. برقراری امنیت اجتماعی

امنیت به معنی «ایمن شدن و در امان بودن» (معین، ۱۳۸۸، ۲۹۶/۱) یکی از ضروری‌ترین نیازهای موجودات زنده به ویژه انسان است. در جامعه ایمن «فرد و خانواده‌اش در مقابل بیچارگی‌ها و بدبختی‌های اقتصادی یا شخصی مانند تأمین سلامت و زندگی اطمینان خاطر دارد» (شایان‌مهر، ۱۳۷۷، ۸۳۰/۱). ناامنی از عوامل مختلفی چون ضعف ایمان، ضعف حاکمیت و مدیریت و فقر و محرومیت جوامع ناشی می‌شود که با استقرار حکومت امام مهدی وَجَّهَ الشَّرِيفَ و سرکوبی اشرار و تبه‌کاران همه این موانع محو و نابود می‌شود و سراسر گیتی به ثبات و آرامش دست می‌یابد. در زمان حکومت امام زمان عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى گستره امنیت اجتماعی نه تنها انسان‌ها که حیوانات را نیز در برمی‌گیرد و نه تنها جامعه اسلامی بلکه شامل تمام جوامع انسانی می‌شود.

۳-۲-۱. در امان بودن انسان‌ها

در زمان امام عصر عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى همه انسان‌ها به امنیت و آرامش مطلوب می‌رسند. چنانکه از اخبار و روایات استفاده می‌شود: «به واسطه حضرت ولی عصر عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى راه‌ها آنقدر امن می‌شود که حتی ضعیف‌ترین مردم از مشرق به مغرب سفر می‌کنند از احدی به او اذیت و آزار نمی‌رسد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۸۰، ص ۳۰۸). در حکومت امام مهدی عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى بر اساس برنامه‌ریزی دقیق، امنیت در تمام ابعاد آن بر جهان سایه می‌افکند، چنانکه تا آن زمان در هیچ جامعه‌ای سابقه نداشته است. ناامنی از عوامل مختلفی چون ضعف ایمان، ضعف حاکمیت و مدیریت و فقر و محرومیت جوامع

ناشی می‌شود که در عصر ظهور همه این موانع محو و نابود می‌شود، چرا که «بر اثر شیوه‌های تربیتی و سازندگی ویژه‌ای که آن پیشوای راستین توحید و عدالت در ابعاد گوناگون به کار می‌گیرد، ایمان و اخلاص در کران تا کران دل‌ها نفوذ می‌کند و قلب‌ها مرکز ایمان می‌شود و به برکت چنین ایمان سرشار و تزلزل ناپذیری، جرم و گناه که ره‌آورد ضعف ایمان است از جامعه بشری رخت برمی‌بندد» (قزوینی، ۱۴۲۷، ص ۷۵۹-۷۶۱). امام باقر علیه السلام فرمود: «قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف و یارانش می‌جنگند تا همه به توحید و یکتاپرستی روی آورند و چیزی را شریک خدا قرار ندهد. پیرزن ناتوان از شرق زمین به غرب آن مسافرت کند بدون اینکه از ناحیه کسی آسیب ببیند» (قزوینی، ۱۴۲۷، ص ۷۶۲).

در روایت دیگر امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «یک زن در کمال امنیت و آزادی راه عراق تا شام را می‌پیماید و پای خویش را جز بر سبزه‌زارها و بوستان‌های خرم و آباد نمی‌نهد و در حالیکه جواهرات خود را بر سر و سینه دارد. نه درنده‌ای او را خواهد ترساند و نه ناامنی و خطری او را تهدید خواهد کرد» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۹۲/۵۲). بنابراین، انسان‌ها در تمام زمینه‌های فردی و اجتماعی به امنیت دست می‌یابند که این زمینه‌ها در روایات بسیاری منعکس شده است. امیرالمؤمنین علیه السلام در وصف حکومت مهدوی فرمود: «بدی از میان می‌رود و خیر و خوبی می‌ماند، مردم به اطاعت و عبادت روی می‌آورند، دین و آیین رونق می‌یابد، امانت‌ها رعایت می‌شود، درختان پرتمر می‌شود و برکت‌ها بسیار می‌شود، اشرار به هلاکت می‌رسند، نیکان می‌مانند و از دشمنان اهل بیت علیهم السلام کسی باقی نمی‌ماند» (مقدسی شافعی، ۱۴۱۶، ص ۲۱۱).

«کینه و عداوت از دل‌های بندگان ریشه‌کن می‌شود» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۱۹/۵۲؛ کورانی، ۱۴۳۰، ۵۹/۳). امام محمد باقر علیه السلام در پاسخ شیعیانی که برای حمایت و پشتیبانی نزد حضرت آمده بودند پس از تشریح دنیای کنونی فرمود: «با قیام قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف آنچه هست دوستی و یگانگی است تا آنجا که هر کس هر چه نیاز دارد از جیب برادرش بدون هیچ ممانعتی برمی‌دارد» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۷۲/۵۲). امام حسن عسکری علیه السلام نیز در پاسخ احمد بن اسحق بن سعد اشعری در مورد جانشین خود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود: «... به یدفع البلاء عن اهل الارض؛ بلا به واسطه ایشان از اهل

زمین دفع خواهد شد» (قندوزی، ۱۴۲۲، ۳/۳۱۷). با از بین رفتن کینه و رفع بلا مردم به اطاعت روی آورده، اشرار به هلاکت می‌رسند و بدین ترتیب زمینه‌های ناامنی از بین می‌رود و امنیت بر جامعه عصر ظهور حکمفرما خواهد شد.

۲-۲-۳. در امان بودن حیوانات

همان‌طور که امنیت در میان انسان‌ها حکمفرما می‌شود حیوانات و جانداران را نیز در برمی‌گیرد به گونه‌ای که حیوانات هم نسبت به یکدیگر در امانند. در روایت آمده است: «گوسفند و گریز در کنار هم زندگی می‌کنند» (مؤسسه معارف اسلامی، ۱۴۲۷، ۵/۲۹) و انسان‌ها نیز در امان از حیوانات به سر می‌برند. حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «...در آن زمان کودکان با مارها و عقرب‌ها بازی می‌کنند و آسیبی نمی‌بینند...» (مقدسی شافعی، ۱۴۱۶، ص ۲۱۱) و در روایتی دیگر فرمود: «یک زن در کمال امنیت و آزادی راه عراق تا شام را می‌پیماید. نه درنده‌ای او را خواهد ترساند و نه ناامنی و خطری او را تهدید خواهد کرد» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۲/۳۹۲؛ مؤسسه معارف اسلامی، ۱۴۲۷، ۵/۲۹). رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در وصف حکومت مهدوی پس از قتل دجال فرمود: «...چوپان به گوسفندان خود می‌گوید برای چرا به فلان مکان بروید و در این ساعت بازگردید. گله گوسفندان میان دو کشتزار می‌شوند، ولی هرگز به خوشه‌ای از آن تعدی نمی‌کنند و شاخه‌ای از آن را با پای خود نمی‌شکنند». (ابن طاووس، ۱۴۱۶، ص ۹۷) در حکومت مهدوی بدی از بین می‌رود و خیر و خوبی می‌ماند، مردم به اطاعت و عبادت روی می‌آورند، دین و آیین رونق می‌یابد، امانت‌ها رعایت می‌شود، درختان پرمهر می‌شود و برکت‌ها بسیار می‌شود، اشرار به هلاکت می‌رسند، نیکان می‌مانند و از دشمنان اهل بیت علیهم السلام کسی باقی نمی‌ماند (مقدسی شافعی، ۱۴۱۶، ص ۲۱۱).

۴. شکوفایی روحیه برادری و مساوات

از آنجا که در حکومت و دولت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الیه دعوت حضرت به آیین اسلام است و اسلام به قوم و دسته خاصی اختصاص ندارد، هرگونه نژادپرستی نفی شده و ملاک‌های جدیدی براساس احکام اسلامی قرار داده می‌شود. معیار برتری در حکمت مهدوی عبارت است از:

الف) تقوی: ارزش این معیار در اسلام به قدری زیاد است که کرامت انسانی از نظر قرآن کریم در گرو تقوی است «... ان اکر مکم عند الله اتقاکم ...» (حجرات: ۱۳).

ب) علم: قرآن کریم عالمان و جاهلان را در یک رتبه قرار نمی‌دهد و بین آنها تفاوت قائل است. «قل هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون» (زمر: ۹). با توجه به اهمیتی که در آیات دیگر به علم آموزی داده شده است، به طور قطع علم ملاک برتری انسان هاست.

دعوت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله است و به سیره حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله عمل خواهند کرد که هرگونه نژادپرستی را نفی کرده است. بنابراین، دولت جهانی ایشان نیز با نژادپرستی سازگاری ندارد و دولتی متعادل است. در این دولت برادری بین انسان ها حکمفرماست و اجرای قوانین بر اساس مساوات است. اسحاق بن عمار می‌گوید: «نزد امام صادق ع بودم که درباره تساوی مردم با دیگر برادرانشان و حقی که هر کس بر دیگران دارد، سخن می‌گفت. من سخت در شگفت شدم و برایم وظیفه خطیری جلوه کرد. آن حضرت فرمودند: «این وقت قیام قائم ماست که در آن روزگار بر هر کس واجب است برادران مؤمن را تقویت و یاری کند و وسایل لازم را در اختیار آنان قرار دهد» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۳۰۸؛ قندوزی، ۱۴۲۲، ص ۴۲۳؛ صافی، ۱۳۸۰، ص ۳۰۸). در زمان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خدای بزرگ به دست آن امام «وحدت کلمه پدید می‌آورد و بین قلب‌های گوناگون الفت ایجاد می‌کند» (کلینی، ۱۴۰۷، ۳۳۷/۱) «کینه و عداوت از دل‌های بندگان ریشه‌کن می‌شود» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۱۹/۵۲) و «روحیه برادری و مساوات جای آن را می‌گیرد» (کورانی، ۱۴۳۰، ۵۹/۳).

۵. ویژگی‌های علمی حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

در حکومت علمی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف عقل و اخلاق و فرهنگ پیوند ناگسستنی دارند، رشد عقلانی همراه با رشد اخلاقی جامعه‌ای رشید به وجود می‌آورد که شایستگی اداره تمام جهان را پیدا می‌کند.

۱-۵. رشد عقلی

علم و دانش بشری با تمام دستاوردها و مظاهر شگفت انگیز هنوز دوران کودکی خود را سپری می‌کند و در سایه تحقق ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به بلوغ کامل می‌رسد. امام صادق ع فرمود: «علم و دانش ۲۷ حرف (شعبه و شاخه) است و مجموع آنچه پیامبران آورده‌اند دو حرف است. مردم تا روز ظهور بیش از آن دو حرف را نمی‌دانند و وقتی قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف قیام کند ۲۵ حرف بقیه را بیرون آورده و در میان مردم منتشر می‌کند و بدین سان مجموع ۲۷ جزء دانش را نشر می‌دهد» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۳۶/۵۲). در روایات متعدد اشاره شده که خداوند به دست حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف جهان فرورفته در جهل و نادانی را با روشنایی علم و دانش به کمال می‌رساند. امام باقر ع فرماید: «هنگامی که قائم ما قیام کند دستش را بر سر بندگان خدا می‌گذارد و خردهایشان را جمع می‌کند» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۲۸/۵۲). همچنین امام صادق ع فرمود: «هنگامی که قائم ما قیام کند خداوند آنچنان گوش و چشم شیعیان ما را تقویت می‌کند که میان آنها و قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف نامه‌رسان نخواهد بود با آنها سخن می‌گویند و سخنش را می‌شنوند و او را می‌بینند در حالی که او در مکان خویش است و آنها در نقاط دیگر» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۳۶/۵۲).

انسان زمان ظهور، عالم را تسخیر می‌کند و بر اقصی نقاط دنیا تسلط می‌یابد. خداوند به برکت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف «...بادها را مسخر انسان خواهد کرد. ابرهای تندراگین سخت را رام او خواهد کرد و او را از طریق اسبابی که برای سفر به آسمان‌هاست به سفر کردن به آسمان‌ها موفق می‌کند». (ابن بابویه، ۱۳۵۹، ۱/۲۵۶) در روایت آمده است که رشد عقلی در این زمان ویژه قشر خاصی نیست. امام باقر ع می‌فرماید: «در روزگار حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به اندازه‌ای به شما حکمت و فهم داده خواهد شد که یک زن در خانه‌اش بر طبق کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله قضاوت می‌کند» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۵۲/۵۳).

۲-۵. رشد اخلاقی

یکی از ویژگی‌های علمی حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف رشد اخلاقی است. تکمیل مکارم اخلاق هدف بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود که در حکومت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف تحقق کامل می‌یابد. امام محمد

باقر علیه السلام می فرماید: «هنگامی که قائم ما قیام کند دستش را بر سر بندگان خدا می گذارد و اخلاقتان را کامل می کند» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۲ / ۳۲۸). رشد اخلاق در حکومت مهدوی در سایه پاکسازی رذایل به دست می آید. در آن زمان چنانکه رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «کینه و عداوت از دل های بندگان ریشه کن می شود» (ابن حماد، ۱۴۲۳، ص ۳۸۷). با تزکیه نفوس از کینه و دشمنی انحراف اخلاقی به اصلاح می شود و گمراهی و فساد باقی نمی ماند. رسول خدا صلی الله علیه و آله به حضرت فاطمه علیها السلام فرمود: «خداوند از نسل این دو (حسن و حسین علیهما السلام) شخصی را بر می انگیزد که دژهای گمراهی را می گشاید و دل های سیاه قفل خورده را تسخیر می کند (مقدسی شافعی، ۱۴۱۶، ص ۱۵۲).

۳-۵. رشد فرهنگی

در حکومت مهدی وَجَاءَ الشَّرِيفُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ مردم به گونه ای بی سابقه به اسلام روی می آورند و آثار مذهب تجلی می کند. به تعبیر برخی از روایات اسلام در هر خانه و چادری رخنه می کند، چنانکه سرما و گرما در آن خانه و چادر رخنه می کند؛ چون نفوذ سرما و گرما اختیاری نیست. هر چند از نفوذ آن جلوگیری کنند باز هم نفوذ کرده و آنان را تحت تأثیر قرار می دهد. اسلام نیز در حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به همه شهر و روستا و دشت و بیابان رخنه کرده و آنان را تحت تأثیر قرار می دهد و دگرگون می کند. در چنین شرایطی پذیرش مردم به شعارهای دینی بی سابقه خواهد بود. (طوسی، بی تا)

۳-۵-۱. آموزش قرآن و معارف اسلامی

در روایات متعددی به آموزش قرآن در مساجد توسط شیعیان اشاره شده است. امیرمؤمنان علیه السلام می فرماید: «گویا شیعیانم را می بینم که در مسجد کوفه گرد آمده اند و با برپایی چادرهایی مردم را به همان ترتیبی که قرآن فرود آمده بود آموزش می دهند» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۳۱۸). در روایتی دیگر این امر به نژاد غیر عرب استناد داده شده است. اصبح بن نباته می گوید: از علی علیه السلام شنیدم که می فرمود: «گویا عجم را می بینم که چادرهایشان در مسجد کوفه برافراشته شده است و به مردم قرآن می آموزند، به همان گونه که فرود آمده است» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۳۱۸). در روایت دیگری امام

صادق علیه السلام می فرماید: «گویا می بینم که شیعیان علی علیه السلام قرآن ها را در دست دارند و مردم را آموزش می دهند» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۳۱۹).

۵-۳-۲. ساختن مساجد

یکی از کارهای فرهنگی عصر ظهور ساخت مساجد است که به دور از تشریفات انجام می شود. ابوبصیر از امام باقر علیه السلام نقل کرده است: «هنگامی که قائم قیام کند مساجد در عصر او همگی دارای دیوارهای کوتاه و بدون کنگره خواهد بود، همان طور که در عصر پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله بود» (طوسی، بی تا، ص ۴۷۵). مفضل از امام صادق علیه السلام نقل می کند: «هنگامی که حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف قیام کند در بیرون از شهر کوفه (ظهر الکوفه) مسجدی خواهد ساخت که هزار در خواهد داشت» (مفید، ۱۳۷۲، ص ۳۶۲؛ طوسی، بی تا، ص ۲۹۵؛ مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۲ / ۳۳۰ - ۳۳۷). شاید مراد از ظهر الکوفه که در روایت آمده است شهر نجف اشرف باشد، چون دانشمندان از نجف به ظهر الکوفه تعبیر کرده اند. در روایتی از امام باقر علیه السلام به وضوح آمده است که در آن زمان حتی در شهرهای کوچکی چون قسطنطنیه نیز مساجدی ساخته می شود (ابن طاووس، ۱۴۱۶، ص ۵۳).

۶. نتیجه گیری

در این نوشتار حکومت از منظر امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بررسی شد. دستاورد این پژوهش آن است که حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پایان بخش سیر تکاملی بشر و ثمره کوشش تمام پیامبران و ادیان آسمانی است. از منظر امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دولت و حکومت و اعمال قدرت در پرتو حکمرانی هدف نیستند، بلکه ابزاری برای نیل افراد جامعه به اهداف متعالی مادی و معنوی هستند. دیدگاه های والا و جامع امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فراتر از مرزهای زمانی و مکانی رفته، جهان شمول شده و ترسیم کننده الگویی عالم گیر برای حکومت است و می توان آن را ارزشمندترین میراث فکری بشر در این زمینه به حساب آورد. مهدی موعود آخرین حجت خداست که حکومت او تا هنگام رستاخیز و تا پایان تاریخ انسانی بر روی زمین امتداد خواهد یافت. پیروزی و موفقیت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در تشکیل حکومت تحت تأثیر عوامل زیر است:

- حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برنامه های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی ویژه و ممتازی را دنبال می کند.

- امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ثروت را به صورت عادلانه میان اقشار مختلف تقسیم می کند، به طوری که هیچ فقیر و نیازمندی در جهان باقی نمی ماند.

- در حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف کتاب خدا و سنت نبوی زنده شده با بدعت ها مبارزه می شود و نهضت علمی عظیمی برپا می شود. همچنین به مجرد تشکیل حکومت، امر به معروف و نهی از منکر را در جامعه احیا کرده و گسترش می دهد و حدود الهی را اجر کرده و با فساد و رذایل اخلاقی مبارزه می کند.

فهرست منابع

- * قرآن کریم، مترجم: مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۷). قم: مدرسه الامام علی بن ابیطالب.
۱. ابن بابویه، محمد بن علی (شیخ صدوق) (۱۳۵۹). کمال الدین و تمام النعمه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲. ابن حماد، نعیم (۱۴۲۳). الفتن ابن حماد. بیروت: دارالکتب العلمیه.
۳. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۴۱۶). التشریف بالمنن فی التعریف بالفتن. قم: مؤسسه فرهنگی صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف.
۴. اربلی، علی بن عیسی (بی تا). کشف الغمه فی معرفه الایمه. قم: اسلامیه.
۵. تونه ای، مجتبی (۱۳۸۹). موعودنامه: فرهنگ الفبایی مهدویت. قم: مشهور.
۶. حسینی دشتی، سید مصطفی (۱۳۷۶). معارف و معاریف. قم: صدر.
۷. شایان مهر، علیرضا (۱۳۷۷). دائرة المعارف تطبیقی علوم اجتماعی. تهران: کیهان.
۸. صافی گلپایگانی، لطف الله (۱۳۸۰). منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر عجل الله تعالی فرجه الشریف. قم: مکتبه آیه الله العظمی الصافی گلپایگانی.
۹. طوسی، محمد بن حسن (بی تا). الغیبه. قم: مؤسسه المعارف الإسلامیه.
۱۰. قائمی امیری، علی (۱۳۸۵). در مکتب بقیه الله حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف. پیام مقدس.
۱۱. قزوینی، محمدکاظم (۱۴۲۷). الامام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف من المهدی الی الظهور. قم: دارالانصار.
۱۲. قندوزی، سلیمان بن ابراهیم (۱۴۲۲). ینابیع الموده لذوی القربی. قم: دارالاسوه للطباعه و النشر.
۱۳. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۴. کورانی، علی (۱۴۳۰). المعجم الموضوعی لاحادیث الامام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف. بیروت: دارالمرتضی.
۱۵. مجلسی، محمدباقر (۱۴۱۰). بحارالانوار. بیروت: مؤسسه الطبع و النشر.
۱۶. معین، محمد (۱۳۸۸). فرهنگ معین. تهران: امیرکبیر.
۱۷. مفید، محمد بن محمد (۱۳۷۲). الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد. قم: دارالمفید.
۱۸. مقدسی شافعی، یوسف بن یحیی (۱۴۱۶). عقد الدرر فی اخبار المنتظر. بی جا: نصاب.
۱۹. مؤسسه معارف اسلامی (۱۴۲۷). معجم احادیث المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف. قم: مسجد مقدس جمکران.
۲۰. نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷). الغیبه للنعمانی. تهران: مکتبه الصدوق.